

דתישבו

בס"ד

פרשת כי תבוא, תשע"ז, מספר 1236

המרחב והתלישות: על טעם הביכורים

דב שוורץ

הלוויים, כערי המקלט לרוצחים בשגגה, הם ביטוי לכך שהלוי אף הוא נוטל חלק במרחב. מכאן נבין את משמעות וידוי הביכורים. אדם מעוגן במרחב שלו. עבודת האדמה היא הביטוי הראשוני והטבעי ביותר של ניכוס המרחב. כקוריוז כדאי לציין, שאנשי הפלג החסידי של "הפועל המזרחי" ראו בעבודת האדמה חשיפת כוחות אלוהיים גנוזים. כביכול הקב"ה נוכח גם במרחב, ועבודת האדמה מגלה את נוכחותו. כלומר הם ביקשו לציין, שלמרות שעבודת אדמה משייכת את האדמה לעובד, הציונות הדתית משייכת אותה דווקא לקב"ה.

מכל מקום זהות האדם מעוגנת במרחב שלו, והנה באה התורה ומחייבת אותו שלא לראות במרחב דבר מובן מאליו. הפרק פותח במלים "וירשיתה וישבת בה"; אדם רואה באדמה, ובמיוחד בארץ ישראל, ירושה. כלומר דבר המובן מאליו (ברור לילדים שהם יורשים את הוריהם). וידוי הביכורים מערער את התחושה הבוטחת של הזהות המרחבית: עם ישראל התהווה ככזה בגלות. ילדיו הראשונים של יעקב נולדו בארם, והשבטים הפכו לכאלה במצרים. על אף שארץ ישראל ירושה היא לנו, אין זה מובן מאליו. וכמדומני שכעת ניתן להבין את הפתיחה החריפה של "ארמי אובד אבי". לא זו בלבד שעם ישראל הפך לאומה בגלות, אלא שהאקלים לראשית הלאומית הזו היה עוין, ובעל סיכון קיומי. המרחב של ארם איים על קיומו של אבי האומה, יעקב, ובמרחב של מצרים האיום החל לקרום עור וגידים, והפך לפרוגרמה.

וידוי ביכורים נועד להבהיר לאדם שזה עתה חש כה בטוח במרחב הפרטי שלו, שמרחב זה איננו מובן מאליו. הגלות מעוגנת בלאומיות היהודית, והיא עלולה לחזור (כפי שבאמת היה). על כן מביא הביכורים צריך להודות לקב"ה על המרחב שהעניק לו, נחלה בארץ ישראל, ויותר מכך: לחוש תלות בקב"ה לנוכח מרחב זה.

הווידוי משקף את מצוות הביכורים כולה. ר' אברהם אבן עזרא שאל, מדוע פתח הווידוי במלה "וענית" (פס' ה), כאילו שהוא בגדר תשובה לשאלה, בשעה שהכתוב אינו

הפרשה פותחת במצוות הביכורים ובוודאי הנאמר עליה. למצווה זו זיקה מיוחדת למרחב הגאוגרפי. המילים "ארץ" ו"מקום" חוזרות ונשנות בה, וגם וידוי הביכורים פותח ומסיים במרחב, כפי שניכר בניסוח שבפרק כו:ה-י:

וְעִנִּיתָ וְאָמַרְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ אֲרָמִי אָבִד אָבִי וַיֵּרֶד מִצְרַיִם וַיִּגְרֶם שָׁם בְּמִתֵּי מֶעֶט וַיְהִי שָׁם לְגוֹי גָּדוֹל עֲצוּם וָרֶב.

וַיִּרְעוּ אֶתְנֹו הַמִּצְרִים וַיַּעֲנוּנוּ וַיִּתְּנוּ עָלֵינוּ עֲבָדָה קָשָׁה.

וַנִּצְעַק אֶל ה' אֱלֹהֵי אֲבֹתֵינוּ וַיִּשְׁמַע ה' אֶת קִלְנוּ וַיִּרְא אֶת עַנְיָנוּ וְאֶת עַמְלָנוּ וְאֶת לַחֲצָנוּ.

וַיִּוצֵאֵנוּ ה' מִמִּצְרַיִם בְּיַד חֲזָקָה וּבְזֹרֶעַ נְטוּיָה וּבְמֶרְא גָדֹל וּבְאִתּוֹת וּבְמִפְתֵּיִם.

וַיְבָאֵנוּ אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה וַיִּתֵּן לָנוּ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת אֲרֶץ זֶבֶת חֶלֶב וּדְבָשׁ.

וְעַתָּה הִנֵּה הִבֵּאתִי אֶת רֵאשִׁית פְּרִי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לִי ה', וְהִנַּחְתּוּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ וְהִשְׁתַּחֲוִיתָ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ.

כאמור המסגרת היא המרחב: הווידוי פותח ב"ארמי", כלומר בציון האיש מארם¹, לאחר מכן בירידה למצרים, והוא מסיים בארץ ישראל: "המקום הזה" ו"הארץ הזאת". לאחר מכן, מביא הביכורים מציין שהביא מראשית יבולו. בתוך המסגרת המרחבית (ארם, מצרים, ישראל) מתחוללת הדרמה ההיסטורית והתאולוגית: הדיכוי, הפנייה לקב"ה ותגובתו. גם הכתוב העוקב מתייחס ברמז למסגרת המרחבית:

וְשִׁמַּחְתָּ בְּכֹל הַטּוֹב אֲשֶׁר נָתַן לְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ וּלְבִיתְךָ אֶתָּה וְהַלְוִי וְהַגֵּר אֲשֶׁר בְּקִרְבְּךָ (יא).

השמחה כוללת את הגר, שהוא תלוש ממקומו הטבעי, ואת הלוי שלפחות לחלק ממנו, הכוהנים, אין מקום טבעי, למעט בית המקדש. על כן גם פירש רש"י: "אף הלוי חייב בביכורים אם נטעו בתוך עריהם". ערי

* פרופ' דב שוורץ, המחלקה למחשבת ישראל, אוניברסיטת בר-אילן.

¹ הפרשנים נחלקו בזיהוי: לבן הארמי (רש"י), אברהם (רשב"ם) או יעקב (ראב"ע).

(א) מעבר מהמרחב הביתי הבטוח למרחב האלוקי של המקדש.

(ב) אמירת הווידוי וידוי הביכורים מנכיח את עובד האדמה אל מול העובדה, שההנהגה האלוקית איננה טבעית. הוא נחשף אל ההשגחה הפעילה שהייתה במצריים והביאה לעלייה לארץ.

נמצאנו למדים, כי מצוות הביכורים משרישה את האמונה המקראית בהבחנה שבין השגחה פעילה והשגחה סמויה. הראשונה מתבטאת במרחב הגלותי והשנייה במרחב הארצישראלי. מצוות ביכורים נועדה להבהיר לאדם, בשפה פילוסופית, ששתי ההשגחות הללו, הגלויה והנסתרת, הן בעצם השגחה אחת. מי שהוציא את בני ישראל ממצרים הוא גם זה שאפשר את צמיחת פרי הביכורים ולבלובו. שני המרחבים, הגלותי והארצישראלי, משקפים את אותה ההשגחה האלוקית עצמה.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

 [הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)

יש לשמור על קדושת העלון

עורך: פרופ' יוסף עופר
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

מפרט שאלה כזו. לכן שיער "יתכן, שישאלו הכהנים לאמר, 'מה זה שהבאת'?" הכהנים פותחים לו לאדם בשאלה, והווידוי נאמר כתשובה.

אבל מצוות הביכורים היא כולה תמיהה: אדם גילה את ראשית הפרי בשדהו, מדוע שלא יודה לקב"ה במקומו? מדוע לא יזמין את הכוהן לשדהו ויעניק לו את הביכורים? מצוות הביכורים מחייבת את עובד האדמה להתנתק מהמרחב הטבעי שלו, ולעבור למרחב אחר, שאיננו טבעי לו. וידוי הביכורים מיישב את התמיהה הזו. הוא מבהיר לעובד האדמה, שעובדת היותו במרחב טבעי איננה מובנת מאליה. הוא היה יכול להיות גולה בארם או במצרים. רק ההתערבות האלוקית אפשרה לו לעבד את שדהו בנחלת אבות, בארץ ישראל. אזכור הגר והלוי לאחר הווידוי הוא כבר התוצאה: לאחר שעובד האדמה מבין שהוא ארעי במרחב שלו, והוא תלוי בקב"ה, הוא ממילא יעריך את אלה שהמרחב הגאוגרפי שלהם איננו בטוח, ויהיה להם תמך.

כעת אנו יכולים להבין את המבנה של פרשתנו. גם וידוי המעשר בנוי על המרחב מול התלישות. הוא מסתיים בפס' טו: "השְׂקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשְׁךָ מִן הַשָּׁמַיִם וּבִרְךָ אֶת עַמְּךָ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאֶת הָאָדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לָנוּ כְּאֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתָּ לְאַבְרָהָם אֲרָץ זָבֶת חֶלֶב וְדָבַשׁ". כתוב זה תולה את המרחב הגאוגרפי במרחב הרוחני, השמימי. שוב, הקב"ה הוא המעניק את האדמה, ומתנה זו איננה אוטונומית. היא תלויה במעשי עובד האדמה, ובתחושתו שהמרחב תלוי בהכרעה האלוקית. וכמובן, הפרשה הארוכה של ברית הברכות והקללות - כולה מעניין זה. התיאור המפורט והבוטה של הגלות בפרק כ"ח והשיבה הכפויה למצרים (דב' כח:סח), מעמיקים את התלות של המרחב בזיקה שבין עם ישראל לקב"ה.

נשוב לווידוי הביכורים. עובדה מעניינת היא, שהפעילות האינטנסיבית של הקב"ה נעשית כולה במרחב הגלותי. לא פלא שגוף הווידוי נכנס לנוסח ההגדה של פסח. הקב"ה מאזין לשוועת בני ישראל, הוא מכה את המצריים ולבסוף הוא מוליך באופן אקטיבי את עם ישראל לארץ (דב' כו:ז-ט). לעומת זאת, בארץ ישראל אין פעילות אלוקית כזו. במרחב הארצישראלי עובד האדמה איננו רואה התערבות אלוקית ישירה בגידול היבול, ונדמה לו כאילו ה"ראשית" היא טבעית. על כן קבעה התורה במצוות ביכורים את שני המהלכים המערערים את התפיסה הטבעית של התנהגות היקום: